

deel van het huidige eiland, nl. het deel ten zuidwesten van de weg die De Koog via Den Burg verbindt met Oudeschild. Hier bevinden zich de restanten van een stuwwal van keileem, die er tijdens de voorlaatste IJstijd door het landijs is gevormd. De Hoge Berg, een heuvel halverwege Den Burg en Oudeschild, is als zodanig in het landschap nog goed herkenbaar. Op deze heuvel liggen 565 Georgiërs begraven, die op 5 en 6 april 1945 omkwamen tijdens de opstand tegen de Duitsers. Met de aanleg van een zanddijk tussen de oude kern van Texel en het eilandje Eyerland (1629), gevolgd door de inpoldering van het tussengelegen gebied tweehonderd jaar later (1833, Eyerlandse Polder) en het ontstaan van de polder Het Noorden (1865), kreeg Texel zijn huidige aanzien.

De bekendheid, die Texel nu bij alle vogelliefhebbers geniet, begon bij Jac. Thijssen, die er in 1889 onderwijzer werd. Zijn vogelrijkdom dankt het eilandje op de eerste plaats aan zijn ligging aan de Waddenzee, een onuitputtelijke voedselbron voor miljoenen vogels, die hier elk jaar weer energie verzamelen voor hun verre reizen. Daarnaast is de grote verscheidenheid aan biotopen debet aan het feit dat men op Texel zoveel vogelsoorten aantreft. De ongeveer dertig natuurreserveaten omvatten schorren, duinen, natte weilanden, de zg. mielanden, plassen, moerassen, kreken en bossen. Op Texel broeden ongeveer 110 vogelsoorten.

Een bezoek aan dit eiland loont in elk jaargetijde de moeite. De voor de vogelaar beste periode is die van april tot oktober. In april en mei trekken de

steltlopers van het hoge noorden door, getooid in hun prachtkleed, in de tweede helft van mei en in juni kan men genieten van de eigen broedvogels en de overzomerende steltvogels, terwijl in augustus de najaarstrek weer begint, die in september en begin oktober haar hoogtepunt heeft.

Behalve de vogelaar komt ook de plantenliefhebber aan zijn trekken; de zoutminnende flora van de schorren, de planten van de natte duinvalleien en mielanden, de pioniers langs de Noordzeekust en de flora van het groene strand zijn voor hem even zoveel aantrekkelijkheden.

De heer Spreuwenberg gaf de aanwezigen aan de hand van dia's, waarbij landschap, vogels en planten elkaar afwisselden, een goed beeld van datgene, wat Texel aan de liefhebber te bieden heeft.

De Gladde slang (*Coronella austriaca* Laurenti, 1768), een typische vertegenwoordiger van kalkgraslanden?

A.J.W. LENDERS, Groenstraat 106, Melick

Dit artikel geeft informatie over het voorkomen van de Gladde slang in Limburg. Tevens kan, op grond van twee recente meldingen in kalkgraslanden en op grond van inmiddels bekende biotoopeisen van de Gladde slang, gesteld worden dat deze diersoort een karakteristiek bewoner moet zijn geweest van de Zuidlimburgse kalkgraslanden.

Gladde slangen (zie fig. 1 en 2) zijn dieren die ook door ervaren herpetologen vrij zelden worden waargenomen. Bij de Herpetologische Studiegroep komen jaarlijks hooguit een tiental meldingen van deze soort binnen. De meeste van de meldingen hebben betrekking op waarschijnlijk vrij grote populaties in de Peel, de Hamert en het Meinweggebied. Het is echter de vraag of op dit moment een compleet overzicht kan worden gegeven van de verspreiding van de Gladde slang in Limburg en aangrenzende gebieden. In figuur 3 is toch getracht een dergelijk verspreidingsbeeld te geven aan de hand van literatuurgegevens (BERGMANS en ZUIDERWIJK, 1986; BURNY, 1984; Herpetolo-

gische Studiegroep, 1983, 1984 en 1986; PHILIPPEN, 1983; SPARREBOOM, 1981).

Directe aanleiding tot het schrijven van dit artikel was een melding van H. Hillegers en J. Speckens van een doodgeslagen Gladde slang uit het gebied "De Wolfskop" in de gemeente Margraten. De Wolfskop is een klein kalkgrasland ten zuiden van Cadier en Keer, volgens de topografische kaart gelegen in kilometerhok 62.31.12. Het dier werd gevonden op 27 oktober 1985, aan de voet van een mergelwand. Daar moet het kadaver al langere tijd gelegen hebben, aangezien het stonk en er al vliegengeneieren op waren afgezet. Op mijn aanraden werd het dier overgebracht

Figuur 1. Gladde slang (Thier des Vignes, Belgisch deel St.-Pietersberg, 1-7-'83; gevangen door H. Hillegers). Foto: B.G. Graatsma.

Figuur 2. Gladde slang, zonnend op een zandpad (Meinweg, 1984). Foto: A. Lenders.

naar het Natuurhistorisch Museum in Maastricht, waar het in de collectie is opgenomen.

Overigens is deze melding door een nalatigheid ten onrechte niet opgenomen in het laatst verschenen jaarverslag (HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP, 1986), waarvoor excuses.

Uit figuur 3 blijkt dat er in en om Zuid-Limburg nog een viertal gebieden voorkomen waar de Gladde slang min of meer regelmatig is gesignaleerd. Het gebied de Hoge Kempen e.o. herbergt waarschijnlijk nog een vrij stabiele populatie (BURNY, 1984). Ook uit de Brunssummerheide e.o. zijn nog meldingen bekend uit de tachtiger jaren (VAN DER MAST, 1983). De omgeving van Vaals heeft de laatste jaren geen meldingen meer opgeleverd.

Het meest interessant voor onze beschouwing is het vierde gebied, de St. Pietersberg e.o. Recente meldingen (fig. 1) bevestigen het voorkomen van de Gladde slang op het Belgisch gedeelte (zie ook PUTS, 1984). Voor het Nederlands deel van de St. Pietersberg geldt dat de Gladde slang daar recentelijk niet meer is waargenomen (LENDERS, 1983).

De melding uit Margraten lijkt op de kaart goed aan te sluiten bij de St. Pietersberg populatie. Toch is deze veronderstelling gevaarlijk, omdat Wolfskop en St. Pietersberg gescheiden zijn door

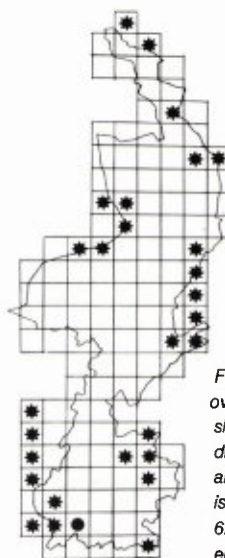
een aanzienlijke barrière in de vorm van het Maasdal. Helemaal uitsluiten kunnen we het echter niet omdat van de Gladde slang bekend is dat ze niet schuw is voor water en aanzienlijke afstanden kan overbruggen.

Een andere verklaring voor het voorkomen van de Gladde slang ter plekke is de mogelijkheid dat het dier is uitgezet. Toch is ook dit niet erg aannemelijk omdat Gladde slangen door hun natuurlijke schuwheid zelden worden gezien en dus niet vaak uit hun natuurlijk milieu zullen worden weggevangen. Waarnemingen van Gladde slangen zijn niet voor niets erg zeldzaam. Dat het om een vrijgelaten gekweekt exemplaar gaat is al even onwaarschijnlijk, omdat de dieren in gevangenschap erg moeilijk in leven zijn te houden. Dit laatste houdt verband met hun voedselkeuze (vooral hagedissen en kleine zoogdieren) en grote warmtebehoefte.

De herkomst van het dier daargelaten, is de melding met name interessant door het aanwezige biotoop. Gladde slangen zijn vooral bekend van heide-terreinen en parklandschappen (BERGMANS en ZUIDERWIJK, 1986). Kalkgraslanden zijn in Nederland niet beschreven als Gladde slang-biotoop. Ook uit het buitenland zijn er nauwelijks gegevens bekend die verband leggen tussen dit soort vegetatietype en Gladde slangen. Alleen PARENT (1983) geeft voor

België aan dat de Gladde slang daar voorkomt op schrale graslanden op kalkrijke bodems. Toch moet het dier van oudsher een toppredator van deze gebieden zijn geweest. Kalkgraslanden hebben een grote zonne-expositie en zijn zodoende zeer geschikt voor deze warmteminnende soort. Daar komt nog bij dat er vroeger op de Zuidlimburgse plateauranden vaak heidevegetaties aanwezig waren met een verspreide opslag van bomen en struiken, hetgeen sterke overeenkomsten vertoont met het huidige voorkeursbiotoop. Verwaarloosde of extensief beheerde kalkgraslanden worden bovendien gekenmerkt door het voorkomen van grote aantallen Hazelwormen en Levendbarende hagedissen. Deze beide soorten vormen het hoofdvoedsel van de Gladde slang. Behalve van de St. Pietersberg zijn er echter de laatste decennia geen meldingen van Gladde slangen uit Zuidlimburgse kalkgraslanden bekend. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in de beperkte omvang van deze terreinen (zie ook LENDERS, 1984). Geschikte kalkgraslanden liggen in de vorm van reservaatgebieden versnipperd door geheel Zuid-Limburg. Door hun geringe oppervlak kunnen ze waarschijnlijk te weinig voedsel bieden voor een levensvatbare populatie Gladde slangen.

Daarbij komt dat de dieren geen uitwijkmogelijkheden hebben in een intensief beheerde agrarische omgeving en dat de recreatiedruk in een aantal kalk-

Figuur 3. Verspreidingsoverzicht van de Gladde slang op grond van meldingen na 1964. De in dit artikel besproken melding is afkomstig uit uurhok 62-31. (aangegeven met een punt).

graslanden voor de dieren waarschijnlijk te hoog is. Voor de toekomst kunnen we de Gladde slang als typische vertegenwoordiger van het kalkgrasland dan ook wel vergeten. Hoewel....., zo'n melding van een Wolfskop geeft zelfs de meest pessimistische herpetoloog weer een sprankje hoop.

Summary

The Smooth snake (*Coronella austriaca* Laurenti, 1768), a characteristic representative of chalk grasslands?

In the southern part of the Dutch province of Limburg the Smooth snake is very rare. In 1985 a dead animal was found on a small site of chalk grassland, called Wolfskop. For some decades there has only been one similar habitat in the Netherlands where the Smooth snake could be observed. The author is pessimistic about a natural resettlement of chalk grasslands in Southern Limburg, both because of a

widespread and fragmented distribution of these areas and because of the limited space that is available for the animals in these habitats.

Literatuur

- BERGMANS, W. en A. ZUIDERWIJK, 1986. Atlas van de Nederlandse Amfibieën en Reptielen en hun Bedreiging. Hoogwoud; Uitgeverij KNNV.
- BURNY, J., 1984. Hoofdtrekken van verspreiding en ecologie van de herpetofauna op en rondom de Hoge Kempen, Limburg, België. Natuurhistorisch Maandblad 73 : 57-65.
- HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP, 1983. Verspreiding van de Herpetofauna in Limburg 1982. Maastricht; Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.
- HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP, 1984. Verspreiding van de Herpetofauna in Limburg 1983. Maastricht; Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.
- HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP, 1986. Verspreiding van de Herpetofauna in Limburg, Noord-Brabant en Gelderland 1985. Maastricht; Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.
- LENDERS, A.J.W., 1983. Reptielen en amfibieën. In:

D.C. van Schaick e.a. De Sint Pietersberg: met een aanvullend gedeelte 1938-1983. Thorn; Ef & Ef: 452-454.

LENDERS, A.J.W., 1984. Reptielen en amfibieën van de Bemelerberg, vroeger en nu. Publ. Natuurhist. Gen. Limburg XXXIV: 62-65.

MAST, G. VAN DER, 1983. 10 jaar actief natuurbeheer in Brunssummerheide en Schinveldse bossen. Maastricht; Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

PARENT, G.H., 1983. Animaux menacés en Wallonie. Protegeons nos Batraciens et Reptiles. Paris-Gembloux; Duclot-Ragion Wallone.

PHILIPPEN, H., 1983. Schlingnatter - *Coronella a. austriaca* Laurenti 1768. In: A. Geiger en M. Niekisch (Hrsg.) Die Lurche und Kriechtiere im nördlichen Rheinland - Vorläufiger Verbreitungsatlas - : 145-146. Neuss.

PUTS, C., 1984. Montagne Saint-Pierre, refuge naturel. Visé/Luik; Echevinat de l'Évionnement de Visé et Sauvegarde et Avenir de la Montagne Saint-Pierre et de la Basse-Meuse Liégeoise, a.s.b.l.

SPARREBOOM, M. (red.), 1981. De amfibieën en reptielen van Nederland, België en Luxemburg. Rotterdam; A.A. Balkema.

Uit de Flora van Limburg

Aflevering 25

samengesteld door J. CORTENRAAD

Deze aflevering bevat waarnemingen van min of meer zeldzame planten uit de families der Roosachtigen en Vlindebloemigen. Heeft u waarnemingen van planten? Zendt ze naar: J. Cortenraad, Heerderweg 86H, 6224 LH Maastricht. Het is voor de verwerking van de waarnemingen het gemakkelijkst als u gebruik maakt van waarnemingskaartjes van de Plantenstudiegroep. Deze zijn verkrijgbaar bij D. Th. de Graaf, Bosquetplein 7, 6211 KJ Maastricht, tel.: 043 - 293068.

N.B. De Nederlandse plantennamen zijn uit VAN DER MEIJDEN & VANHECKE, (1986).

Welriekende agrimonie (*Agrimonia procera*). Echt, ten westen van de Doort (60-22-13, juni '85, A. Corporaal); langs grazige veldweg ten noordoosten van de Doort (60-22-14, juli '85, W. de Veen). Deze vindplaatsen liggen iets noordelijker dan vindplaatsen uit deze streek van vóór 1950. Mogelijk komt deze plant meer voor in Noord- en Midden-Limburg en wordt ze verwisseld met de algemenere Gewone agrimonie. Na 1950 is ze in ieder geval ontdekt in de omgeving van Weert en Venlo (zie WEEGA, 1985a).

Liggende ganzerik (*Potentilla supina*). Kerkrade-Gracht, aan rand van opgedroogde plas op kolenslib aan de voet van de steenberg Willem-Sofie, enkele tientallen exemplaren. De Liggende ganzerik groeide hier samen met Rode en Zee-groene ganzevoet (*Chenopodium rubrum* en *C. glaucum*), twee soorten waarmee hij regelmatig te vinden is op drooggevalen plaatsen langs de Rijntakken (62-25-11, juli '85, J. Cortenraad).

Aardbeiganzerik (*Potentilla sterilis*). Swalmen, in vochtige, grazige wegberm tussen Baxhof en het spoor, enkele exemplaren (58-35-41, mei '84, Plantenstudiegroep). De Aardbeiganzerik groeide hier in het volle licht samen met Grote muur (*Stellaria holostea*) en Bosanemoon (*Anemone nemorosa*), die beiden veel voorkomen in de dichtbijgelegen bossen. Sittard, in brem/braamstruweel in schraal grasland te Watersley samen met Valse salie (*Teucrium scorodonia*) en Liggende vleugeltjesbloem (*Polygala serpyllifolia*) (60-42-35, mei '85, J. Cortenraad) Volgens het At-laskaartje was de Aardbeiganzerik verdwenen uit Midden-Limburg (VAN DER HAM, 1985). Hij wordt hier waarschijnlijk over het hoofd gezien door zijn vroege bloei, zoals ook VAN DER HAM (l.c.) reeds vermoedt. Desniettemin was en is het een grote zeldzaamheid in Midden-Limburg. In Zuid-Limburg handhaaft hij zich redelijk, vooral in het zuidelijke deel. Rond Sittard is hij schaars, de vindplaats bij Watersley is een aanvulling op het At-laskaartje.

Kruipganzerik (*Potentilla anglica*). Echt, de Doort, in grazig terrein bij de Horsterplassen, ongeveer een halve vierkante meter bedekkend (60-22-24, juli '85, W. de Veen). Deze soort is in delen van Noord- en Midden-Nederland niet zeldzaam. In Limburg komt ze weinig voor, bezuiden Roermond is het een zeldzaamheid, die verder alleen ooit in de omgeving van Nieuwstadt, Geulle en Brunssum gevonden is. Op deze groeiplaats bij Echt was de Kruipganzerik al eerder in de jaren vijftig gevonden (mond. med. E.J. Weeda).

Viltganzerik (*Potentilla argentea*). Maastricht, op het grindrijke plateau van de Sint-Pietersberg (61-28-41, zomer '84, H. Hillegers). Bij Vlodrop-Station en bij zendmast op de Meinweg in wegberm (58-56-44, resp. 13, juli '84, R. van Ham). Op het stationsemplement van Tienray, enkele tientallen (52-35-14, juli '85, T. Mulder & J. Cortenraad); langs het spoor bij station Weert, ook enkele tientallen (57-38-32/33, aug. '85, R. van Ham & J. Cortenraad). De Viltganzerik is volgens VAN DER MEIJDEN et al., (1983) in de duinen, het Gelders district en het oostelijk deel van het Fluvia-tiel district vrij zeldzaam en elders zeer zeldzaam. De vindplaatsen langs het spoor lijken erop te wijzen dat we hier opnieuw te maken hebben met een (in Limburg overwegend) fluvia-tiele soort die haar weg naar spoorterreinen gevonden heeft. In Zuid-Limburg is de Viltganzerik recent (nog) niet op spoorterreinen gevonden; de groeiplaats op de Sint-Pietersberg is hier een van de